

DÁVID LAJOS (1881–1962): DEBRECENI RÉGI MATEMATIKUSOK¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A matematika története Magyarországon szellemtörténetünk egyik szintén igen kevés figyelemre méltatott része. Az idevágó irodalom – néhány értekezés vagy alkalmi megemlékezés régibb aritmetikáinkról,² továbbá a hazai és a külföldi Bolyai-irodalom³ – nem elég ahhoz, hogy szervesen összefüggő és korszerűen értékelő áttekintést szerezhessünk a matematika egészben vett magyarországi sorsáról.

Ugyanis ez az irodalom első sorban vagy nyelv- illetve didaktika-történeti dokumentumokat, vagy matematikai kuriózumokat lát meg és keres föl régi matematikai műveink aránylag kis részében, vagy pedig monografikusan a két Bolyaira szorítkozik. Találkozunk is azzal a téves kijelentéssel, hogy „hazánkban az önálló matematikai kutatás a két Bolyaival kezdődik”.⁴ Hát bizonyos, hogy mutatósabb úgy állítani be a dolgot, mintha a Bolyaiak előtt nálunk semmi önállóság nem nyilvánult volna meg matematikai téren, hogy a matematika magyarországi története nem átlagos tehetségekről szóló elégiákkal, hanem két magános lángelme ditirambusával kezdődik.

De amilyen kényelmes ez az álláspont, mert fölment a kutatás munkája alól, épen olyan téves a tények szerint. Voltak nekünk már a Bolyaiak előtt is olyan önálló matematikusaink – mint Kerekgedei Makó Pál, Sipos Pál, Csernák László, Kerekes Ferenc – kiket a külföld is elismert, méltányolt. Az idevágó külföldi dokumentumok értékén mit sem változtat, hogy e matematikusok egyike sincs még korszerűleg jellemezve és értékelve.

Bizonyos azonban az is, hogy hiába várnánk csodákat az ezután végzendő idevágó kutatásoktól. A Bolyaiak előtti matematikusaink e két, mindent elhomályosító elmelánghoz képest legfeljebb kiváló tehetségek. De a szellemtörténet nem pusztán lángelmék számontartása. Például a magyar szellemtörténet menetébe sokkal erőteljesebben avatkozott bele a jó közepes Dugonics András sokak által olvasott matematikai tankönyveivel, mint a

---

¹ Forrás: Dávid Lajos: Debreceni régi matematikusok. Debrecen, 1927. pp. 35–37. Különlenyomat a debreceni Tisza István Tudományos Társaság II. (orvos–természettudományi) osztályának munkáiból. II. köt. 4. füz. 1926. (Székgoglaló előadás a Tisza István Tudományos Társaság II. osztályának XXV. rendes ülésén. 1927. május 10-én.)

² Szily Kálmán: a) Magyar természettudósok száz év előtt (1889); b) Apáczai Encyclopaediája matematikai és fizikai szempontból (1889); c) A XVI. századi magyar aritmetikák (1876); d) A legrégebb magyar aritmetika (1876); e) Magyarországi György mester aritmetikája 1499-ből (1893). Mindezek megtalálhatók Szily Kálmán: Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez. (Bp., 1898) c. munkában.

Az e) alattihoz tartozik: Georgius de Hungaria Arithmetikája 1499-ből, Szily Kálmán és Heller Ágost r. tagok rá vonatkozó jelentéseivel (Bp., 1894.).

Kopp Lajos: Régi magyar aritmetikák. = Budapesti VIII. ker. községi főreáliskola 1892/93. évi értesítője.

Perényi József: Dugonics András „Tudákossága”. = Sátoralja-Újhelyi r. kat. főgimn. értesítője, 1904.

³ V. ö. Dávid Lajos: A két Bolyai élete és munkássága. (Bp., 1923), hol a további irodalom megtalálható.

⁴ Kürschák József jelentése. In: A természet-, orvos-, stb. tudományi országos kongresszus munkálatai. Bp, 1926. jan. 3–8. (Bp., 1926) p. 37.

lángelmék között is elsőrangú Bolyai János korát megelőző, akkor észre sem vett Appendixével és Responsiojával. Ha a matematika fejlődéstörténetét lehetőleg folytonos processzusként akarjuk meglátni, akkor nem szorítkozhatunk a kortársaktól annyiszor meg sem értett, vagy csak alig méltányolt lángelmék műveire, hanem különös gonddal kell tanulmányoznunk az egyes korszakok egymásra építő és a nagy alkotók munkáiból mind többet és többet merítető tankönyveket is.

Az egyéniség önmagában alkotó ereje mellett nem elhanyagolható mennyiség az ilyen műveknek más művekre való hatása. Amik vagyunk – mondja Berthelot⁵ a nagy kémikus – csak kis mértékben tulajdonítható munkánknak és egyéniségünknek, majdnem egészen vérbeli és szellemi elődeink érdeme; ha valamivel növeljük a tudomány, művészet vagy morál kincseit, csak azért tehetjük, mivel nemzedékek hosszú sorozata élt, dolgozott, gondolkodott és szenvedett előttünk.

A matematika magyarországi könyvészetében⁶ a Bolyaiak, vagyis 1830 előtt⁷ mintegy százhusz szerző szerepel, ennél sokkal több művel. A Bolyaiak előtti matematikatörténetünk tehát nem üres, hanem csak nagyrészt olvasatlanul hagyott tábla. E táblán foglaltak egy része Debrecen városához fűződik Kollégiuma, vagy leginkább is nyomdái révén. Ez a rész annyira jellemző relatív kicsinsége dacára és oly határozottan irányító volt, hogy önmagában való vizsgálata is közelebb visz a matematika egészben vett magyarországi történetének megismeréséhez.

Ugyanez mondható – legalább mi úgy látjuk – az említett táblának Nagyszombat városához fűződő fontos részéről is. Ezt a másik részt a nagyszombati Egyetem és nyomda termelte ki. Mindkét városban a magház egy-egy főiskola: egyik helyt a Kollégium, másik helyt az egyetem volt. S a magvakat is mindkét városból egyaránt kultúrztörténeti fontosságú régi nyomdák röpitették szerteséjjel. de különben tárgyunkat tekintve a Tiszántúl és a Dunántúl két meglehetősen ellentétes sarkot alkot. Debrecen inkább hajlik a konkrét s így az elemibb felé, zárkózottsága folytán lassúbb mozgású, de annál önállóbb. Nagyszombat matematikája ellenben absztraktabb, gyorsabban reagál a külföldi fejlődésre, de épen azért kevésbé egyéni.

A régi híres debreceni matematikusok a következők:

- I. Maróthi György (1715–1744)
- II. Hatvani István (1718–1786)
- III. Csernák László (1742–1816)
- IV. Kerekes Ferenc (1784–1850)

---

⁵ Cinquantenaire scientifique de M. Berthelot 24 novembre 1901 (Paris, 1902).

⁶ Szinnyei József – ifj. Szinnyei József: Magyarország természettudományi és matematikai könyvésze 1472–1875. Bp., 1878.

⁷ Ekkor jelent meg ugyanis Bolyai Farkas első matematikai munkája.